

TÜRKİYE'DE
SİVİL TOPLUM İDEOLOJİSİ:

Yeni Sağ, Sol Liberalizm ve Siyasal İslamcılık
Üzerine Bir İnceleme

Mehmet ÖZGÜDEN

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM İDEOLOJİSİ: Yeni Sağ, Sol Liberalizm ve Siyasal İslamcılık Üzerine Bir İnceleme

Yazar: Mehmet Özgüden

Editör: Ertan Akkaş

Kapak ve Sayfa Düzeni: Buse Dilara Dirim

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

2022 Ağustos, Ankara

ISBN No: 978-625-7424-52-3

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

Baskı:

Meteksan Matbaacılık ve Tek. San. Tic. Aş.

Sertifika No: 46519

Beytepe Köyü Yolu Bilkent No:3 06800

Çankaya – Ankara / TÜRKİYE

T: +90 312 266 44 10 / 652

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay/Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

TÜRKİYE'DE
SİVİL TOPLUM İDEOLOJİSİ:

Yeni Sağ, Sol Liberalizm ve Siyasal İslamcılık
Üzerine Bir İnceleme

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim dalında 2007 yılında savunulan doktora tezinin kitaplaştırılması ile ortaya çıkmıştır. Yazıldığından beri uzun bir süre geçmesine rağmen Türkiye'deki siyasal gelişmelerle birlikte tezin iddiaları doğrulanmış ve bu yüzden de tez güncelliğini hiç yitirmemiştir. Bunun temel nedeni, "sivil toplum"un Türk siyasal yaşamında "hegemonya kurucu" bir kavram olarak ilk defa 1980'li yıllarda ANAP iktidarı ile başlayan siyasal macerasının ikinci defa 2000'li yıllarda AKP iktidarı ile birlikte yine ve yeniden "sol liberaller" tarafından entelektüel dolaşıma sokulmuş olmasıdır.

12 Eylül 1980 Askeri Yönetimi'nin resmî bir devlet politikası olarak benimsediği Türk-İslam Sentezi, askerî yönetimin sivil siyasete bir uzantısı olan ANAP hükümetleri tarafından da benimsenerek uygulanmıştır. ANAP'ın iktidar stratejisi, yürürlüğü koyduğu yeni sağ politikalara uygun olarak piyasa, cemaat olarak din ve millet temalarını içeren üç unsurlu bu senteze dayanıyordu. Ancak ANAP'ın, neo-liberal politikaları uygulayabilmesi için gerekli olan yeni sağ egemen ideolojiye dayalı yeni sağ hegemonyayı inşa edebilmek amacıyla geliştirdiği siyasal retorik, piyasa ve cemaat-tarikat yapılanmalarıyla birlikte siyasal İslamcılığı ön plana çıkararak toplumsal dönüşümü "sivil toplumu" bir misyon üzerinden meşrulaştırmaya dayanıyordu. Bu bakımdan 1980'li yıllardan başlayarak ANAP'ın, siyasal İslamı ve piyasa mekanizmasını bütünleştirme sürecinin gerçek formülü olan Türk-İslam-Piyasa sentezine dayalı yeni sağ ideolojisi, sol liberal aydınların belirleyici ve olağanüstü katkılarıyla "sivil toplum" kavramı içinde ve sivil toplum kavramı aracılığıyla meşrulaştırılarak yeni sağ hegemonyanın inşa edilmesinde stratejik bir işlev yüklenmiştir. Yüklendiği bu işlev ile birlikte ANAP hükümetleri dönemi boyunca ve sonrasında sivil toplum kavramı, Türk siyasal hayatında stratejik bir kavram olagelmıştır.

ANAP'ın siyasal İslam ve piyasa mekanizmalarını sentezleyip sivil toplum kavramı aracılığıyla meşrulaştırdığı yeni sağ ideoloji ve politikalarının uzun vadedeki ekonomik, siyasal ve ideolojik sonucu ise 2000'li yıllardan itibaren AKP hükümetleri olmuştur. 3 Kasım 2002 seçimlerinde %34 oy alarak 363 milletvekili çıkaran AKP hükümetiyle birlikte 1980 sonrasında başlayan yeni sağ politikaların yarattığı dönüşüm süreci, uzun vadede yeni ve radikal bir aşamaya ulaşmıştır. Kendisini muhafazakâr demokrat olarak tanımlayan

AKP, art arda kazandığı seçimlere paralel olarak 1990'lı yılların başından itibaren yaşanan siyasal krizlerle ve istikrarsızlıklarla çözülen yeni sağ hegemonyayı bu sefer siyasal, ideolojik ve toplumsal düzeylerde köklü bir siyasal İslamcı dönüşüm yaratmak amacıyla radikal bir biçimde yeniden inşa etmiştir. AKP, 12 Eylül askerî rejiminin sivil siyasal bir uzantısı olan ANAP'ın açtığı yolu, en radikal sonuçlarına ulaştırmayı amaçlayan bir parti olmuştur. AKP, hem piyasa ilişkilerinde ve özelleştirme politikalarında sınır tanımazken hem de tarikat-cemaat yapılanmalarıyla birlikte siyasal İslamcılığı devletin ve toplumsal yaşamın bütün düzeylerinde hâkim kılmayı amaçlamıştır.

“Türkiye’deki değişimi, devlet-sivil toplum ya da merkez-çevre ekseninde yürüdüğü varsayılan mücadele üzerinden tanımlayan” ve yeni sağ hegemonyasının kurulmasına belirleyici bir ideolojik destek vererek yeni sağın organik aydınları olan sol liberallerin ANAP’tan sonra bu sefer de siyasal İslamcı AKP iktidarına yeniden eklenildiği görülmüştür. Sol liberal aydınlar, 15 Kasım 2007’de kurulan Taraf Gazetesi’nde liberal ve demokratik bir söylemle kısa zamanda büyük bir etki yaratabilmişlerdir (Aladağ, 2013: 16-17). Esasen “aynı menzile farklı yollardan giden” AKP-Fetullah Gülen Cemaati iktidar bloğunun yayın organı olan Taraf Gazetesi’nin AKP hükümetinin Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı aracılığıyla yaklaşık 4,5 milyon (4,5 trilyon) tutarındaki teşvikiyle çıkarıldığı bilinmekle birlikte Gülen Cemaati’nin bu gazeteye sağladığı ekonomik destek hiçbir zaman açıklanmamıştır (Yanardağ, 2020:158). Taraf, yüksek tirajlı bir gazete olmamasına rağmen Türkiye’nin toplumsal-siyasal hayatındaki en radikal dönüşümlerin gerçekleşmesine meşruiyet sağlayan stratejik bir propaganda aygıtı olmuştur. Gazete, “AKP liderliğindeki siyasal İslamcı iktidar bloğuna hem ideolojik bir zemin sağlamış hem de AKP öncülüğünde kurulan yeni hegemonyayı geniş kitlelere makul bir proje olarak sunma misyonunu üstlenmiştir” (Aladağ, 2013: 11).

Taraf Gazetesi, 1980 sonrasında yeni sağ hegemonyanın inşa edilmesinde stratejik bir rol oynayan Yeni Gündem Dergisi ile başlayan, 1990 sonrasında ise Yeni Yüzyıl, Radikal ve Radikal Gazetesi’nin pazar günü eki Radikal İki ile devam eden ve daha teorik-entelektüel düzeyde tartışmalar yürüten Birikim Dergisi ile birlikte aynı ideolojik-politik hattın en radikal aşamasını temsil etmiştir. Gazetenin kısa sürede etkili bir yayın olmasında özellikle manşetine taşıdığı haberleri çatışmacı, agresif ve kışkırtıcı bir dil ve üslupla vermesi de belirleyici olmuştur. Gazetenin söylemi, başta sol liberaller olmak üzere liberal sağın ve siyasal İslamcı sağın entelektüel tezlerinin de temel kaynakları olan Ş. Mardin’in ve İ. Küçükömer’in Osmanlı-Türkiye tarihiyle ilgili analizlerine dayanmıştır.

Ş. Mardin’in merkez-çevre teorisine göre, bürokratik merkez ve onun esas gücü olan ordu Osmanlı ve Cumhuriyet tarihi boyunca toplumun ilerlemesini önlemek amacıyla hareket etmiş, burjuvazi de dâhil olmak üzere toplumun

tamamına karşı bir güç olarak konumlanmıştır. Burjuvazi de demokratik ve ilerici bir güç olarak sivil toplumun gelişmesinden yanadır. Bu vesayet düzeninin aktörleri olarak ordu ve bürokrasi ise her zaman toplumsal gelişmenin ve demokratikleşmenin karşısındaki güç olmuştur. Bu çözümlemede “demokratikleşme burjuvazi ve onun sosyal ve ekonomik düzenine karşı bir mücadelenin konusu değil, burjuvazi ile birlikte vesayete karşı verilen bir mücadelenin konusu” olmuştur (Aladağ, 2013: 23).

Ş. Mardin’in merkez ve çevre karşıtlığı üzerinden Osmanlı-Türkiye tarihiyle ilgili yaptığı açıklamalarla İ. Küçükömer’in *Düzenin Yabancılaşması* eserinde devlet ve sivil toplum karşıtlığı üzerinden yaptığı açıklamalar, farklı kavram ve vurgularla da olsa bütünüyle aynıdır. Ancak İ. Küçükömer’in *Düzenin Yabancılaşması* eserinde devlet ve sivil toplum karşıtlığı üzerinden Osmanlı-Türkiye tarihiyle ilgili yaptığı analiz, doğrudan doğruya sol liberallerle siyasal İslamcılarının yakınlaşmasına dayanak sağlayan bir vurgulamayı da içermektedir. Çünkü Küçükömer’in meşhur sağ yan ve sol yan tablosunda sol yana yerleştirdiği siyasal-ideolojik gelenek, tarihsel ve siyasal gerçeklik tam tersi olsa da sağ güçlere hem mağdur ve mazlum hem de ilerici, anti-emperyalist ve demokrat bir misyon yüklemektedir. Bu analizin bir devamı olarak (tıpkı Ş. Mardin’in merkez-çevre açıklamalarının nihai anlamı ve sonucunda olduğu gibi) Küçükömer’in “siyasal elitlerin topluma ve değerlerine yabancılaşma” teması ise, tüm sorunların kaynağını Cumhuriyetin yarattığı yabancılaşma teması üzerinden açıklayan liberal sağın ve siyasal İslamcı sağın bakış açısıyla tam bir uyum içindedir (Aladağ, 2013: 104).

AKP-F. Gülen Cemaati ittifakının siyasal İslamcı bir devlet kurma amacı ile ABD’nin “ılımlı İslam Projesi” doğrultusunda Türkiye’deki rejimi dönüştürme amacının keşiştiği bir tarih olan 2007 yılının ikinci yarısından itibaren AKP-Fetullah Gülen Cemaati harekete geçmiştir. Hareketin ideolojik kargâhı olan Taraf Gazetesi’nin propaganda desteği ile Ergenekon, Balyoz vb. davalar üzerinden yapılan operasyonlar, Türkiye’deki rejimi ABD’nin de desteğiyle “ılımlı İslam Projesi” doğrultusunda dönüştürmenin ilk aşamasını başlatmıştır (Yanardağ, 2020: 15). Türkiye’de siyasal İslamcı hareket, 1950’de iktidara gelen DP’den başlayarak sağ iktidarlarla karşılıklı işbirliğine dayalı bir iktidar stratejisi izlemiştir. Siyasal İslamcı hareket, özellikle Soğuk Savaş dönemi boyunca NATO ve ABD’nin Türkiye’deki sağ iktidarlarla da işbirliği yaparak Türkiye’de Yeşil Kuşak ve İlimli İslam projelerini gerçekleştirmek amacıyla komünizme karşı mücadele etme politikaları (F. Gülen’in Erzurum Komünizmle Mücadele Derneği başkanlığını yapması, vb.) kapsamında desteklenmiştir. Bu yüzden Soğuk Savaş dönemi boyunca doğrudan devlet aygıtı içinde yer alan ve desteklenen siyasal İslamcı hareket için Ergenekon Davası, siyasal İslamcı bir rejim kurulmasında kritik bir araç olmuştur. “Bu davalar, aynı zamanda ABD’nin Ortadoğu ve İslam ülkelerine model olacak bir “ılımlı

İslam düzeni" görevini üstlenen AKP iktidarına, ABD'nin bölgesel hedeflerine "demokrasi" adına toplumsal ve tarihsel bir meşruiyet üretme girişimi olmuştur". Davalarda, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte Türk Silahlı Kuvvetleri'nde Türkiye'nin NATO üyeliğinin artık ülkenin çıkarlarıyla çeliştiğini, ABD'nin bölge siyasetinin Türkiye'nin çıkarlarıyla çatıştığını ve bu nedenle çok odaklı dış politika izlenerek Avrasya'da ortaya çıkan fırsatlardan yararlanmak gerektiğini savunan Avrasyacı, Kemalist, Cumhuriyetçi kadrolar tasfiye edilmiştir. Böylece hem AKP-Cemaat ittifakının hem de ABD'nin siyasal amaçlarının önündeki engeller ortadan kaldırılmıştır (Yanardağ, 2020: 53).

Ergenekon Operasyonu'nun propaganda aygıtı olan Taraf Gazetesi başta olmak üzere sol liberallerin tezleri şöyleydi: "AKP, gerçek iktidar değildir; hükümet olmuş, ama iktidar olamamıştır. Gerçek iktidar derin devleti de kapsayacak şekilde asker-sivil bürokratik elittir. CHP bu elitin siyasal partisidir. Düzenin adı ise, askerî vesayettir. Dolayısıyla siyasal mücadele, esas olarak devlet ile sivil toplum ya da merkez ile çevre arasında cereyan etmektedir. Bu anlayışa göre AKP hükümeti, asker-sivil bürokratik elitin iktidar alanını sınırlandırmaya veya ortadan kaldırmaya, sivil toplumun ve demokrasinin alanını genişletmeye çalışmaktadır. Bu analizde sivil toplum burjuvaziyi de içine alacak bir genişlikte tarif edilmektedir" AKP iktidarına destek veren liberaller, bu partiyi eleştirenleri "demokrasi düşmanı" ve darbeci olarak suçlamışlardır. Liberallere göre bu bir demokrasi mücadelesidir ve gerçek demokratikleşme de bu çatışmanın içinden gelişecektir. Öyleyse AKP hükümeti desteklenmelidir". Sol liberallerin desteklediği AKP-Cemaat iktidarının politikaları, Birikim dergisi tarafından da dergi kapağına taşınan "muhafazakâr devrim" sloganı ile selamlanmış ve demokratikleşme adına toplum, "vesayet" rejimine karşı siyasal İslamcı iktidarı desteklemeye çağırılmıştır (Yanardağ, 2020: 15, 162, 163).

AKP-Cemaat ittifakının amaçlarına ulaşmalarındaki ikinci aşama ise yargı erkini bütünüyle ele geçirme operasyonu olan 12 Eylül 2010 referandumu olmuştur. Referandum sonucunda yargı gücü AKP- Gülen Cemaati kadrolarının eline geçmiştir. Referanduma F. Gülen'in "mezardaki ölüleri bile evet oyu kullanmak için çıkarın" çağrısı ile gidilirken, sol liberaller de bu çağrıya "yetmez ama evet" sloganı ile yoğun bir destek kampanyası başlatarak katılmışlardır. Küreselleşme süreci ile birlikte akademik dünyada "kimlik politikaları teorilerinin" ve "post teorilerin" hâkim olduğu bir entelektüel konjonktürde, Türkiye'deki -özellikle marka üniversitelerin sosyal bilimler bölümlerindeki- sol liberal akademisyenler "yetmez ama evet" sloganı ile bu referandum büyük kampanyalarla destek vermişlerdir. İsim yapmış bazı akademisyenler de bu kampanyaya "yetmez ama evet" sloganının yazılı olduğu tişörtler giyerek destek vermişlerdir.

2013 yılında Gezi Parkı'nda küçük bir çevreci grup tarafından parkı korumak amacıyla tutulan barışçıl çadır nöbetine karşı, iktidarın aşırı polis şiddeti ile karşılık vermesi, yaklaşık on yıl süren AKP-Cemaat ittifakının antidemokratik politikalarına karşı toplumda uzun zamandır biriken öfke ile kısa zamanda tüm Türkiye'de dalga dalga yayılarak Türkiye tarihindeki en kitlesel toplumsal tepkiye dönüşmüştür. AKP-Cemaat iktidarının uygulamalarına ve politikalarına karşı duyulan tepkilerin bir birikimi olarak kitlelerin kendiliğinden harekete geçmesinin en önemli sonucu, AKP-Cemaat ittifakının sol liberal kesimlerin desteği ile kurduğu hegemonyanın yıkılması sürecini başlatmış olmasıdır.

Mayıs ayında başlayan ve tüm Türkiye'de milyonları bulan katılımı yaklaşık bir buçuk ay süren Gezi Parkı protestoları ile toplum nezdindeki ideolojik meşruiyeti tamamen sarsılan AKP-Cemaat ittifakı aynı yıl devlet iktidarına hâkim olma kavgasına tutuşmaya başlayınca aralarındaki ittifak da bozulmaya başlamıştır. Kavga, AKP'nin, F. Gülen Cemaatine bağlı dershanelerin kapatılmasını dillendirilmesi ile başlamıştır. Buna karşı bir hamle olarak Cemaat, emniyet içindeki polis gücüyle 17-25 Aralık yolsuzluk operasyonunu başlatmış, AKP de karşı bir hamle olarak, Cemaate bağlı dershaneleri kapatmış ve ardından da AKP, Cemaatin Türk Ordusu'na karşı kumpas kurduğunu ilan edip, F. Gülen mensuplarını devlet aygıtından tasfiye etmek için yoğun bir tasfiye sürecini başlatmıştır. T. Erdoğan'ın "ne istediler de vermedik" cümlesi, AKP-Cemaat ortaklığını ve AKP'nin, Cemaati devlet aygıtına ve bürokrasiye yerleştirmek için yaptıklarının itiraf edilmesi kadar, bununla yetinmeyen ortağa/Cemaate karşı duyulan öfkenin de itiraf edilmesi anlamına geliyordu. AKP-Cemaat ittifakının fiili olarak bozulması ile birlikte sol liberallerin desteği ile kurulan AKP-Cemaat hegemonyası da fiili olarak yıkılmış ve AKP, hızla otoriter ve totaliter bir rejim kurmaya yönelmiştir.

AKP-Cemaat çatışması nihayet 2016 yılında Cemaatin Türk Silahlı Kuvvetleri içindeki askeri kanadının AKP hükümetine karşı askeri bir darbe girişimi ile en üst aşamaya ulaşmıştır. AKP, Cemaatin başarıya ulaşamayan kanlı askerî darbe girişiminin ardından Olağanüstü Hal ilan ederek siyasal İslamcı bir devlet ve toplum kurma amacıyla yeni bir aşamaya ulaşabilmiştir. 2013 yılında AKP-Cemaat ittifakının bozulmasıyla birlikte AKP'nin Cemaat ile birlikte çıkardığı Taraf Gazetesi ve sol liberallerle de ittifakı zaten bozulmuştu. 2007'de kurulan Taraf Gazetesi, 15 Temmuz 2016 askerî darbe girişimi sonrasında başlatılan soruşturma kapsamında 26 Temmuz 2016'da Resmî Gazete'de yayınlanan OHAL Kanun Hükmünde Kararnamesi ile kapatılmıştır. 2017'de İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı Terör ve Örgütü Suçlar Bürosu FETÖ'nün stratejisi ve amacı doğrultusunda yayın yaptığı gerekçesiyle Taraf Gazetesi'ne karşı dava açmıştır. Ve Taraf Gazetesi, İstanbul 1. Sulh Ceza Hâkimliği tarafından, "FETÖ'nün emniyet ve yargı içerisindeki unsurları tarafından sahte

veya manipüle edilmiş delillere dayanarak terör örgütünün stratejisi ve amacı doğrultusunda, TSK içerisindeki örgüte mensup olmayan asker şahısları tasfiye amaçlı kamuoyunda 'kumpas' diye tabir edilen Balyoz, Ergenekon, Askeri Casusluk soruşturmalarında toplum genelinde haklılık algısı yaratma işlevi ve örgütle ilişkisi nedeniyle kapatılmıştır". Hâkimlik, kararında "Sözkonusu gazetenin terör örgütünün medya unsurlarından oldukları, örgütün talimatlarıyla haber hazırlayıp yayımladıkları" belirtilerek, "terör örgütü adına faaliyet göstermek suretiyle atılı suçu işlediği" belirtilmiştir. Yine 04.02.2019 tarihinde yapılan Balyoz Davasında Kumpas İddialarına İlişkin Davadaki iddianamede de gazetenin Fetullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması'nın (FETÖ/PDY) amacı doğrultusunda basında yapılandıkları dile getirilerek gazetenin yönetici kadrosunun devlet kurumlarında yapılan bu örgütün amacının gerçekleştirilmesine yönelik olduğu vurgulanmış ve 2022 yılı itibarıyla de verilen mahkûmiyet kararları kesinleşmiştir. Sonuç olarak Ergenekon ve bağlı davaların birer tertip olduğu yargı kararlarıyla tescil edilmiştir.

Cemaatin askerî darbe girişimi, "Allah'ın bize bir lütfu" cümlesi ile karşılanmış ve sadece Gülen Cemaatine değil, tüm muhalefet güçlerine karşı baskıcı bir siyasal atmosferin yaratılarak muhalefeti sindirmek için hem bir gerekçe hem de bir fırsat olarak kullanılmıştır. Darbe girişimi aynı zamanda AKP'nin parti devleti ve otoriter bir düzen kurma amacıyla yeni bir aşamaya geçmesinin de miladı olmuştur. 2013'te "yetmez ama evet" sloganıyla gidilen referandumda, yargı gücü, tümüyle F. Gülen Cemaati ve AKP ittifakının eline geçerken bu sürecin nihai ve bir sonraki radikal aşaması ise, 2017 yılında rejim değişikliği için yapılan referandum olmuştur. Aslında yukarıda da vurgulandığı gibi AKP'nin iktidar ortağı olan Gülen Cemaati'nin 2016 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri içinde kendine bağlı asker grubuyla yapmaya çalıştığı askerî darbenin bastırılıp hemen ardından ilan edilen olağanüstü hal düzeni ile fiili olarak zaten yürürlükte olan AKP-parti devleti bu referandum ile anayasal bir dayanağa kavuşturulmuştur. Yüksek Seçim Kurulu'nun yasaya aykırı biçimde son anda 1,5 milyon mühürsüz oyu geçerli saymasıyla ve "atı alan Üsküdar'ı geçti" ifadesi ile tam bir oldubittiye getirilen 2017 Anayasa Referandumu ile rejim değiştirilmiştir. AKP'nin daha önceden aşama aşama eline geçirdiği devletin ideolojik aygıtlarının, şiddet aygıtlarının ve tüm bürokratik kurumların gücüne dayanarak kendi lehine sonuçlandırdığı referandum ile "anayasacılık paradigmasına tamamen aykırı" ve "anayasa literatüründe olmayan" Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi adı verilen demokrasi dışı otoriter bir rejim yürürlüğe girmiştir. Dünyadaki benzerlerine bakılarak Neo-Patrimonyal Sultanizm, Otoriter Sağ Popülizm ve Neo-Faşizm vb. isimler ile sınıflandırılan bu rejimin özü, tek adama dayalı olarak yukarıdan aşağıya bir iktidar hiyerarşisi aracılığıyla parti ve devlet mekanizmasının kişiselleşmiş bu iktidarla bütünleştirilmesidir. Aynı zamanda parti başkanı da olan cumhurbaşkanına

olağanüstü yetkilerin verilerek tüm kamu bürokrasinin ve kurumların tek bir kişiye bağlandığı bu rejim ile güçler ayrılığı ilkesi ortadan kaldırıldığı gibi, Osmanlı-Türkiye tarihindeki parlamento geleneğine aykırı olarak TBMM de tümüyle işlevsizleştirilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile kurulan ve kurumsallaşan siyasal İslamcı otoriter parti devletinde, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) Cumhurbaşkanlığı'na bağlanarak devlet protokolündeki yeri en üst düzeye çıkarılmış ve böylece DİB, fiili olarak hem hukuki statü ve hem de söylem ve politikalarıyla adeta Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Şeyhülislamlık makamına benzer bir dinsel otorite makamı görünümüne kavuşturulmuştur. AKP, sahip olduğu olağanüstü medya gücü yanında, kamuoyunu yönlendirmek ve biçimlendirmek amacıyla propaganda faaliyetlerini yürüten Cumhurbaşkanlığı İletişim Dairesi Başkanlığı adıyla yeni bir stratejik ideolojik aygıt daha kurmuştur. DİB ile birlikte yeni kurulan bu daire, yeni rejimin niteliğini simgeleyen en önemli ideolojik aygıtlar olmuştur. Öte yandan Gülen Cemaati ile yollarını ayıran AKP, ANAP döneminde başlayan "devletin tarikatlaştırılması ya da tarikatların devletleştirilmesi" politikasını en radikal biçimiyle sürdürerek devlet bürokrasisini ve bakanlıkları çeşitli tarikat ve cemaatler arasında bölüştürmüştür.

AKP-Cemaat iktidarının 2007-2014 yılları arasındaki amaçlarına ulaşmasında sol liberallerin, ülkenin darbecilerden temizlendiğine ve demokratikleştigiğine ilişkin büyük bir meşruiyet üreten vaazları, AKP'nin bugünkü siyasal İslamcı rejimi kurmasında belirleyici olmuştur (Yanardağ, 2020: 48). Sol liberaller ve sol liberallerin amiral gemisi olan Taraf Gazetesi yazarları, "sivil toplum"un kurulması adına destek verdikleri siyasal İslamcı otoriter-totaliter siyasal dönüşüm süreci ile ilgili olarak büyük bir hayal kırıklığı yaşamışlardır. Ancak yaşanan bu sürecin ideolojik mimarları olarak "sivil topluma dayalı" bütün tezleri çöken sol liberallerin büyük bir bölümü kendilerine yöneltilen eleştiriler karşısında sessiz kalmayı tercih ederken bir kısmı da bu eleştirilere, her şeye rağmen "kendilerinin yanılmadıklarında ve düşüncelerinde haklı olduklarında ısrar ederek esas sorunun T. Erdoğan'ın değişerek Kemalistleşmesinden kaynaklandığını" vurgulamakla yetinmişlerdir.

Kuşkusuz ki AKP dönemi yukarıda tarihsel olarak ancak bazı temel satırbaşlarına değinilebilen ve şimdiye kadar pek çok makale ve kitap yazılarak ayrıntılarıyla analiz edilen ve bundan sonra da sayısız yazıya ve ayrıntılı siyasal analize konu olabilecek kadar kapsamlıdır. ANAP döneminde yeni sağ hegemonyanın kurulmasında belirleyici bir ideolojik meşruiyet aracı olarak kullanılan sivil toplum kavramı, aynı biçimde, içerikte ve çözümleme düzeyinde AKP'nin siyasal İslamcı politikalarının desteklenmesinde, yerleştirilmesinde ve yeni rejimin kurulabilmesinde de belirleyici olmuştur. Tezin iddialarının doğrulanmış olması kadar tezin hala güncelliğini koruyor olmasının nedeni de budur. Bu bağlamda tezin kitaplaştırılmasının amacı da AKP iktida-

rı ile içinde yaşadığımız siyasal, ideolojik, ekonomik ve toplumsal gerçekliğin aslında 12 Eylül'de başlayan ve ANAP ile sürdürülen yeni sağ politikaların yarattığı uzun bir dönüşümün sonucu olduğunu ve bu uzun dönüşüm sürecinin zamanda geriye doğru giderek bugün olduğu gibi dün de "sivil toplum" kavramı aracılığıyla nasıl meşrulaştırıldığının tarihsel-siyasal kökenlerini ortaya koymaktır.

2007 yılında doktora tezi olarak kabul edilen bu çalışma elbette kolektif bir emeğin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Başta tezi yöneten Prof. Dr. Ömür SEZGİN hocam olmak üzere Prof. Dr. Mehmet YETİŞ, Prof. Dr. İşaya ÜŞÜR, Prof. Dr. Birgül AYMAN GÜLER ve Prof. Dr. Raşit KAYA hocalarıma sonsuz teşekkürler ediyorum.

Bu tezin kitaplaştırılmasında emeği geçen Siyasal Kitabevi çalışanlarına, başta kitabın editörlüğünü üstlenen Ertan AKKAŞ olmak üzere çok teşekkür ediyorum.

Son olarak akademik çalışmalarında desteklerini hiç esirgemeyen aneme, babama ve kardeşlerime de sonsuz teşekkürler ediyorum.

Mehmet ÖZGÜDEN
Ağustos, 2022
Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
GİRİŞ.....	15

BİRİNCİ BÖLÜM

YENİ SAĞIN SİVİL TOPLUM RETORİĞİNİN TARİHSEL-TOPLUMSAL BAĞLAMI

TÜRKİYE’İN 1960-1980 ARASI DÖNEMDEKİ EKONOMİK, SİYASAL VE TOPLUMSAL DİNAMİKLERİ.....	25
İthal ikameci Sanayileşme (İİS) Modeli ve Sınıflar Dengesi	26
İİS Modeli ve Hegemonya Stratejisi	28
İİS Modelinin Krizi ve Krizin Derinleşmesi	31
YENİ SAĞ DÖNÜŞÜME GEÇİŞ-EKONOMİK DÖNÜŞÜM: 24 OCAK KARARLARI İİS’DEN İHRACATA DÖNÜK BİRİKİM MODELİNE.....	35
24 Ocak Kararlarının Arka Planı: Yeni Sağ Dönüşümden Yapısal Uyarlamaya Geçiş.....	36
Yerli Sermayenin Hegemonya Krizinden Çıkış Yolu Olarak 24 Ocak Kararları	43
YENİ SAĞ DÖNÜŞÜMÜN TAMAMLANMASI: ASKERİ MÜDAHALE, KÜLTÜREL DÖNÜŞÜM VE İKTİDAR BLOĞU	46
12 Eylül Askerî Müdahalesi ve Yeni Anayasa	46
Kültürel Dönüşüm – Türk-İslam Sentezi, Aydınlar Ocağı ve Yeni Sağ.....	53
Yeni Sağ İktidar Bloğu ve Hegemonya Projesi.....	60
SİVİL TOPLUM RETORİĞİ İLE YENİ SAĞ HEGEMONYANIN KURULMA GİRİŞİMİ	63

İKİNCİ BÖLÜM

“SOL”DA SİVİL TOPLUM İDEOLOJİSİ

SOSYALİST SOLUN ÇÖZÜLÜŞÜ/ÇÖKÜŞÜ VE SİVİLTOPLUMCULUĞUN (SOL LİBERALİZMİN) YÜKSELİŞİ	81
“SİVİL TOPLUMCU SOL” UN PİYASAYI MEŞRULAŞTIRMASI.....	92
Sivil Toplum Düşüncesinin Entelektüel Kökenleri	94
Klasik Liberalizm: Smith ve Sivil Toplum.....	94
Hegelyen Tepki: Burjuva Sivil Toplumun Eleştirisi.....	96
Marx’ın Tepkisi: Burjuva Sivil Toplumun Anatomisi’nden Aşılmasına	98
Liberal Sivil Toplum Düşüncesinin Yeniden Yükselişi	106

Yeni Liberalizm	106
Yeni Liberal Hegemonyanın Etki Alanına Giren Sosyalizm: Piyasa Sosyalizmi	116
Türkiye’de (Azgelişmiş Ülkelerde) “Sivil Toplumcu Sol” ve Piyasa-Sivil Toplum İlişkisi	120
“SİVİL TOPLUMCU SOL”UN SİYASAL İSLAMI MEŞRULAŞTIRMASI	128
Batı’da Yeni Sol	129
Batı’daki Yeni Sol’un Türkiye’deki Etkisi: Yeni Sağ ile Özdeşleştirilen Kemalizm Karşıtlığı ve Siyasal İslam’ın Meşrulaştırılması	134
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
SAĞDA SİVİL TOPLUM İDEOLOJİSİ	
YENİ SAĞIN YÜKSELİŞİ	149
Ş. MARDİN – İ. KÜÇÜKÖMER ve YENİ SAĞ	162
Patrimonyal Bürokratik Gelenek	165
Merkez-Çevre ve Osmanlı’da Sivil Toplum: Tarikatlar	168
Kopuş Yerine Oryantalist Tarihsel Süreklilik Tezi	170
Said Nursi Olayı	178
İ. Küçükömer’in Sağ Yan-Sol Yan Tablosu	186
SİVİL TOPLUMCU ÖZAL RETORİĞİ VE SİYASAL İSLAM’IN LİBERALİZMLE MEŞRULAŞTIRILMASINDAN İSLAM’DAKİ LİBERALİZME	191
Sivil Toplumcu Özal Retoriği ve İslam’ın Liberalizmle Meşrulaştırılması	191
İslam’daki Liberalizm ya da İslam’ın Liberalizmi Meşrulaştırması	202
SİYASAL İSLAMCILIK, POSTMODERNİZM VE YENİ SAĞ	208
Küreselleşme, Postmodernizm ve Yeni Sağ Stratejik İttifakı	212
Siyasal İslamcılık ve Postmodernizm	221
Küreselleşme, Postmodernizm ve Yeni Sağ İttifakı İçinde Medine	221
Vesikası Örneği Bağlamında İslam’ın Yeni Yorumu	221
Pozitivizm Eleştirisi ve Yeni Sağ	229
SONUÇ	233
KAYNAKÇA	237